

איקונה בתוך אניגמה? רובין סימבליסט

לפני מספר שנים, הונח על שולחני ספר בעל כותרת מסקרנת: *Idolizing Pictures: Idolatry, Iconoclasm and Jewish Art* (הוצאת תיימס והדסון). מחברו, אנתוני ג'וליוס, הידוע יותר בתור עורך דינה של הנסיכה דיאנה, לא הפגין תחכום עמוק בנושאי אמנות. אך הוא הציג טיעון מעניין באשר ליהודיות האינהרנטית של צמד האמנים הסובייטים הגולים קומר ומלמיד, צמד (כיום כבר נפרדו) אמנים קונספטואליים, שגרמו נזק לפסלים סטאליניסטיים. על אף העובדה שדמויותיהם ההירואיות נלעגות הן פיגורטיביות, טען ג'וליוס, התימה שלהם היא חתירה תחת אלילות – הביטוי הבלעדי לרוח הדיבר השני.

לג'וליוס, כמו לרבים מאיתנו, תהליך ההגדרה של אמנות יהודית, או מה יהודי באמנות, הוא שעשוע סלוני, כמו גם תרגיל אינטלקטואלי. כאשר הייתי עורכת האמנות של *Forward*, ציטטתי את רוס בלקנר שהגדיר עצמו כתלמודי, הגדרה מעט רחוקה בהקשר שלו. סיקרתי את הסרט *Basquiat*, משום שג'וליאן שנאבל הכניס לתוכו את הוריו בעלי המראה האתני. במקרים אחרים, בודדתי היבטים של אמנות יהודית מדמויות כגון לורנס ויינר וסופי קאל. ברור כי מאמצים אלו מלמדים על מעריך היצירה באותה מידה שהם מלמדים על הדמויות שאותו מעריך מבקש ל'צרף' אליו.

הספר האחרון שנחת אל תוך ערימת הפרסומים שבידי, המבקשים להגדיר, להבהיר, להרחיב, או לתחום את סוגת האמנות היהודית הוא *My Grandparents, My Parents and I: Jewish Art and Culture* (הוצאת פרסטל), מאת אדוורד ואן וולן, אוצר ה-Joods Historisch Museum באמסטרדם. הספר המשופע בחומר ויזואלי מציג כמה מן ה'חשודים' השגרתיים ש'נתפסים במעצרים' מסוג זה: כאלו שאפשר לכנותם "אמנים יהודיים" (מארק שאגאל, ר"ב קיטאי); אמנים יהודים (בארנט ניומן, כריסטיאן בולטנסקי); ואמנים שלעבודתם תוכן יהודי (לארי ריברס, גרישה ברוסקין, איליה קבקוב, ננסי ספרו, ויליאם קנטרידג'). ואן וולן כולל גם כמה אמנים פחות שגרתיים בהקשר זה: הצלמת נאן גולדין, לדוגמא, מופיעה תחת הקטגוריה "מרד נגד מוסכמות" – בטעות, חשבתי, עד שנזכרתי בעבודת השקופיות האוטוביוגרפית מ-2004 *Sisters, Saints and Sibyls* שבה היא נראית צורבת את זרועה בעזרת סיגריה. האם זוהי אסטרטגיה לקישור הסבל האישי שלה לשואה, במודע או שלא במודע?

התמונה האחת שבהחלט לא שייכת לספרו של ואן וולן הוא ציורה האוטוביוגרפית של פרידה קאלו משנת 1936, *My Grandparents, My Parents, and I (Family Tree)*, ששמה משמש כשם הספר והיא משמשת כעטיפתו. ציור זה נתפס, זה זמן רב, כתיאור זהותה ההיברידית של האמנית – אירופית, יהודית, קתולית, מקסיקנית. אולם, כפי שדיווחו החוקרים הגרמניים גבי פראגנר וריינר הולה בביוגרפיה *Frida's Vater: Der Photograph*

Wilhelm Kahlo (אביה של פרידה: הצלם וילהלם קאלו), גילרמו קאלו, בשם בו היה ידוע במקסיקו, לא הגיע ממשפחה יהודית הונגרית, אלא ממשפחה גרמנית לותרנית. בעוד הגילוי הזה מטיל צל מביך על ריבוי המאמצים שנעשו כדי לבודד את הזהות היהודית מפרידה מרובת הזהויות, הוא גם מעלה את השאלה מפני מה היינו מעט להוטים מדי להאמין שאכן הייתה לה זהות כזאת? ייתכן ויהיה מדויק יותר לתאר את אמנותה כקריפטו-לותרנית. זה מוביל אותנו למה שאפשר לכנות אמנות קריפטו-יהודית. לפני שנתיים השתתפתי בכינוס של מועצת המוזיאונים היהודיים בארצות הברית תחת הכותרת "Converso as Metaphor" (פולמוס כמטאפורה), דימוי הולם לזהות היהודית המוטמעת של אמנים רבים, מודרניים ועכשוויים. ניקח למשל את מאן ריי, שהיה ידוע בהסתייגותו לגבי מורשתו היהודית. אף שהאמן, בנו של חייט רוסי, התאמץ להסתיר מן הציבור את מוצאו כמהגר, מוצא זה אכן התגנב לתוך עבודותיו, כפי שמילי הד מן האוניברסיטה העברית הרחיבה בפרוטרוט: כך למשל הדימויים המאיימים של מגהצים, מתלים למעילים ורוכלים. פתגמו הידוע של הרזן דה לוטרמונט, "יפה כמו פגישה מקרית של מכונת תפירה ומטריה על שולחן הניתוחים", סיפק את ההשראה ל-*Enigma of Isidore Ducasse*, האסמבלז' המיסטורי של מאן ריי, המציג מכונת תפירה עטופה בשמיכה. פסל רדי-מייד זה, שנוצר ב-1920, נחשב כאיקונה של הדאדא. אולם בתקופה של היטמעות, אולי יש להחשיב יצירה זו כייצוג איקוני של זהות יהודית.